

Jadwiga Koralewicz*

SUBIEKTYWNE SPOJRZENIE SOCJOLOGA
JAKO METODA OPISU ŚWIATA INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH.
RECENZJA KSIĄŻKI PAWŁA KUCZYŃSKIEGO
„NIEPOWTARZALNA KULTURA ORGANIZACYJNA.
SZKICE Z SOCJOLOGII SUBIEKTYWNEJ”

THE SUBJECTIVE VIEW OF A SOCIOLOGIST
AS A METHOD OF DESCRIBING THE WORLD
OF SOCIAL INSTITUTIONS.
REVIEW OF PAWEŁ KUCZYŃSKI'S BOOK “A UNIQUE ORGANIZATIONAL
CULTURE: REFLECTIONS ON SUBJECTIVE SOCIOLOGY”

* Prof. dr hab. Jadwiga Koralewicz, Collegium Civitas, Warszawa, Polska
e-mail: jadwiga.koralewicz@civitas.edu.pl | ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2014-5413>

Piotr Sztompka (2021) w swojej monumentalnej pracy *Socjologia. Wykłady o społeczeństwie* wyróżnia w historii socjologii trzy typy teorii socjologicznych, trzy wizje społeczeństwa. Proponuje nazwać je pierwszą, drugą i trzecią socjologią. Po pozytywistycznej koncepcji socjologii pojawiła się socjologia humanistyczna, koncertująca się na kulturze i na rozumieniu zjawisk społecznych – jego twórcą był Max Weber. Nowe koncepcje socjologii XX wieku (szczególnie drugiej połowy) mają już kilka nurtów i wielu znaczących twórców. Sztompka nie znalazł dla nich jednej nazwy. W ślad za teoriami idą odmienne metody badawcze.

Przypominam tu dobrze znane w socjologii koncepcje, ponieważ sądzę, że weberowska koncepcja socjologii jest we współczesnych badaniach i opracowaniach socjologicznych stosunkowo mało obecna. Znacznie bardziej widoczne są badania ilościowe, nie tylko z powodu coraz większej liczby firm, badania opinii społecznej, których wyniki ukazują się w codziennych mediach i z socjologią mają mało wspólnego. W akademickich i renomowanych ośrodkach socjologicznych realizuje się w większości ilościowe badania socjologiczne – co związane jest z jednej strony z rozwojem zaawansowanych programów komputerowych i możliwością otrzymania szybkich rezultatów badań. Także coraz liczniejsze międzynarodowe projekty znacznie łatwiej i szybciej można zrealizować.

Charakterystyczne dla weberowskiej socjologii spojrzenie na jednostkowe działania i ich rozumiejącą interpretację wyłaniają się z badań jakościowych. Znacznie trudniejszych i wymagających na ogół większego zaangażowania badacza. Metody jakościowe, takie jak obserwacja, w tym obserwacja uczestnicząca, zostały przejęte przez etnologów i antropologów kulturowych.

Paweł Kuczyński, socjolog, autor recenzowanej tutaj książki, przedstawił socjologiczne opowieści o kulturze instytucjonalnej sześciu firm działających w Polsce w latach 1990-2010. Nie bez powodu użyłam określenia „opowieść”, ponieważ czyta się tę, zdecydowanie naukową,

książkę z dużą ciekawością. Od razu jednak dodam, że atrakcyjna forma idzie w parze z bardzo dobrym warsztatem socjologicznym autora. Nie mam żadnej wątpliwości, że zna on świetnie zarówno metodologię badań socjologicznych, jak i dysponuje bogatą wiedzą teoretyczną (przez wiele lat wykładał teorie socjologiczne w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego).

Piszę tu o autorze, ponieważ recenzowana książka ma ścisły związek z jego zawodowym życiorysem. Prawdopodobnie nie powstałaby, gdyby nie dokonał on znaczącego wyboru zawodowego, a mianowicie nie porzucił akademickiej kariery w Uniwersytecie Warszawskim na rzecz utworzonej przez niego i przyjaciela, również socjologa, jednej z pierwszych trzech prywatnych instytucji badań socjologicznych w Polsce na początku lat 90. zeszłego wieku. Następnie przez wiele lat pełnił różne funkcje zawodowe, zawsze jednak pozostając socjologiem-badaczem. Był w tym czasie także wykładowcą akademickim. W jego życiorysie badacza wymienić też trzeba udział w międzynarodowych projektach, m.in. w sławnych badaniach „Solidarności” pod kierunkiem wybitnego francuskiego socjologa Alaina Touraina (1980-1981) – o czym można przeczytać w 20. stronicowym posłowniu.

W recenzowanej tu książce autor nie odsłania szczegółowych tajemnic swojego warsztatu badawczego. We *Wstępie* pisze, że posługiwać się będzie metodą obserwacji uczestniczącej. Pracując w wielu firmach poznał istotne elementy kultury organizacyjnej, współpracując z wieloma instytucjami w różnych rolach – jako badacz, dyrektor, konsultant, etatowy socjolog, ale także właściciel wspomnianej wyżej firmy badawczej. Te doświadczenia oraz bogata wiedza akademicka niewątpliwie ukształtowały jego wyobraźnię socjologiczną, a metodą badawczą, na którą się powołuje, była obserwacja uczestnicząca. Autor także przyznaje się do inspiracji pracą Charlesa W. Millsa – *Sociological imagination* (Mills jest też, *nota bene*, współautorem książki o psychologii instytucji społecznych).

Opis kultury organizacyjnej każdej z sześciu analizowanych w książce firm daje czytelnikowi wgląd w ich niepowtarzalną rzeczywistość społeczno-kulturową.

Mimo tego, że w pracy nie zapoznajemy się z całym instrumentarium naukowym – w postaci definicji ważnych pojęć socjologicznych, autorów i historii ważnych koncepcji, liczb i wielu odnośników – to przedstawiona w książce analiza życia społecznego jest bardzo bogata.

W omawianej tu monografii autor zanalizował kulturę organizacyjną sześciu polskich instytucji, które funkcjonowały w Polsce w latach 1990-2010, o różnym statusie własnościowym: prywatnym, państwowym i samorządowym. Kulturę organizacyjną każdej z sześciu instytucji autor bada i opisuje według tego samego, oryginalnego, własnego schematu, na który składają się: mitologia – złożona z mitu założycielskiego i z mitu centralnego; atmosfera; struktura/szkielet; fenomen władzy; wzory zachowań, w tym: główny wzór zachowań i pochodne wzory zachowań; grupy lub subkultury; a także – potencjał. Wymienione kategorie służą autorowi do przeprowadzenia analizy jakościowej metodą obserwacji uczestniczącej. Opis kultury organizacyjnej każdej z sześciu firm daje czytelnikowi możliwość wejrzenia w niepowtarzalną rzeczywistość społeczno-kulturową.

Jest to wgląd w bardzo różniące się od siebie przedsiębiorstwa: firmę badawczą Demoskop, wydawnictwo Business Press, Niezależnego Operatora Międzystrefowego, Urząd m.st. Warszawy, Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji oraz Muzeum Sztuki Nowoczesnej.

Chciałabym szczególnie podkreślić, o czym wspomniałam na początku tej recenzji, że książka napisana jest w sposób niezwykle elegancki, świetnym, precyzyjnym językiem, z dala od spotykanego w pracach socjologicznych żargonu, który uzyskał już nazwę „socjomowy”. Jednocześnie w całej książce widać znakomity warsztat socjologiczny, precyzję i wyobraźnię socjologiczną jej autora.

Omawiana monografię czytałam jako socjolog śledzący przez ostatnie kilkadziesiąt lat przemiany społeczne w Polsce. Jest to druga warstwa tej książki. Praca pokazuje panoramę problemów społecznych zachodzących w naszym kraju w latach 1990-2010, w czasie znaczących przemian społecznych ale także gospodarczych, różnorodnych reakcji odmiennych instytucji i pracujących, a szczególnie zarządzających firmami, ludzi.

Wśród badanych przez autora firm, w najlepszej kondycji pozostała firma państwowa (MPWiK), której kultura instytucjonalna zawierała wiele ustalonych od dawna, wojskowych reguł. Najlepiej zatem funkcjonowała ta instytucja, której podstawowe wzory działania oparte były o autorytarny rygor i która nie zmieniła swoich zasad. Dwie nowe firmy, które powstały i funkcjonowały jedynie w oparciu o wolnorynkowe zasady – upadły. Przy czym, jedna z nich straciła swoją autonomię na rzecz międzynarodowej korporacji.

W instytucji samorządowej główna dewiza pracowników brzmiała: „nie wychylać się”, aby „nie narażać się bezpośredniemu przełożonemu należy wykonywać podobne zadania lub czynności w przewidywany sposób i w tym samym tempie” (s. 111 recenzowanej książki). Nowatorskie działania pierwszych liderów powstającego Muzeum Sztuki Nowoczesnej skończyły się po kilku latach zmianą dyrekcji i głęboką frustracją współdziałających artystów.

Jak widać, wolnorynkowe zasady, które promowały zupełnie inne wartości, postawy i wzory zachowań, miały bardzo słabe podstawy w kulturze organizacyjnej firm pierwszego dwudziestolecia zmian gospodarczych i ustrojowych, a powrót rządów autorytarnych wisiał cały czas w powietrzu.

Książkę Pawła Kuczyńskiego polecam wszystkim osobom, które interesują się współczesnymi przemianami społecznymi w Polsce, szczególnie tymi, które zachodziły po roku 1989. Także studentom, którzy

chcieliby poznać tajniki warsztatu socjologa prowadzącego badania jakościowe, wymagające niełatwą do wykształcenia – wyobraźnię socjologiczną. Oczywiście polecam ją również praktykom związanym z zarządzaniem zespołem ludzi, aby poznali niepowtarzalną, bogatą kulturę instytucjonalną złożoną z tak wielu, często głęboko ukrytych, elementów. Także wszystkim, którzy pragną w sposób bardziej świadomy uczestniczyć w życiu społecznym. Jest to więc szerokie spektrum potencjalnych czytelników. Jestem przekonana, że książka, o której tu pisałam, zasługuje na zainteresowanie tak wielu środowisk, nie tracąc swojej unikalności.

Literatura

Sztompka, P. (2021). *Socjologia. Wykłady o społeczeństwie*. Kraków: Znak.

Od Redakcji

Recenzowana książka dostępna jest do pobrania pod adresem:

<https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/03/niepowtarzalna-kultura-organizacyjna-szkice-z-socjologii-subiektywnej-kuczynski-pawel.pdf>

DOI: 10.6084/m9.figshare.15170547